

Hajnal István: Mohamed, a próféta. Az iszlám születése

Az arab hagyományok szerint midőn Abraha abesszin vezér harci elefántokkal megerősített serege Kr. u. 570-ben körülzárta Mekkát, Allah két csodát tett: apró madarak szálltak az abesszin hadak fölé, és csőrükből kihullajtott sárgagolyókkal pusztították el a hatalmas sereget. Ugyanebben az időben pedig új próféta született az Arab-félszigeten: Mohamed.

Mekka városa a Vörös-tenger és a sivatag közötti Hidzsázbán, száraz, földmvíülésre alkalmatlan völgyben feküdt. A 6. század első feléig időszakos zarándokhelyként és tranzitkereskedelmi állomásként működő város a század utolsó harmadára már a Távol-Kelet és a Földközi-tenger országai között lebonyolódó távolsági kereskedelem fő irányítójává és persze haszonélvezőjévé vált, majd az Arábiában átmenő kereskedelem monopóliumát is megszerezte.

A közvetítő kereskedelem a 7. század elejére Mekka lakói között komoly vagyoni rétegződést idézett elő, megbomlasztotta a fennálló törzsi-nemzetségi társadalmi viszonyokat. A megnövekedett lehetőségeket különösen aktívan használta ki a Mekkába később betelepülő Qurais-törzs. Az éleződő ellentmondások indították útjára az iszlám vallási-ideológiai mozgalmát, Mohamednek, a prófétának a hagyományos nemzetségi társadalmat elutasító, s új szervezeti formát, a muszlim vallási közösséget létrehozó tevékenységét.

A kiválasztott

A legenda és mítosz kódéba vesző más keleti prófétákkal, vallásalapítókkal szemben Mohamed alakjáról, személyiségéről hitelt érdemlő kortársi híradások maradtak fenn. Születésének

általánosan elfogadott időpontja, majd halálának dátuma a hagyomány szerint, akárcsak Buddháé, ugyanarra a napra, július 8-ra esett. Mohamed a mekkai Qurais-törzs egyik elszegényedett ágának Banu Hásim nemzetségéből származott. Szülei halálával korán árvaságra jutott, nagyapja, majd apai nagybátyja nevelte fel. Mohamed a hagyomány szerint nagybátyja nyájainak őrzése során ismerte meg a nomád életet, a pásztorkodással, karavánutazásokkal kapcsolatos tudnivalókat. Húszéves korában átvette egy vagyonos kereskedő özvegye, Khadidzsa kereskedelmi ügyeinek intézését, és szolgálatában karavánokat kísért Szíriába, Palesztínába, Abesszíniába. Később feleségül is vette őt, ezáltal önálló vállalkozó, Mekka tekintélyes és jómódú polgára lett.

Kereskedőútjain megismerkedett az aszketikus nesztoriánus kereszténységgel és a judaizmussal. Az eljövendő végítéletet hirdető keresztény prédikációk mélyreható változásokat idéztek elő Mohamed személyiségében: csendes, tépelődő emberré vált, aki egyre többet elmélkedett vallási kérdéseken. Szívesen hallgatta a zsidók és keresztények bibliai tárgyú elbeszéléseit, elmélkedéseit, s gyakran került álmodozó vagy éppen önkívületi állapotba. Érett férfiként negyvenévesen kezdte el hirdetni új vallási-politikai nézeteit.

Mohamed életrajzírói leírják az inspirációit kísérő testi jelenségeket is: mintha mázsás súly nehezedett volna rá, úgy nyomta le valami a földre, egész testében reszketett, elsápadt, verejték öntötte el a homlokát szájából kicsordult a nyál, és furcsa zajokat vélt hallani. E hallucinációs látomások, az Allahhal és Gábriel arkangyallal folytatott beszélgetések az isteni elhivatottság bizonyítékait jelentették számára. E sajátos lelki jelenségeket később szándékosan is elő tudta idézni, főleg amikor erkölcsileg támadható rendelkezést adott ki, vagy éppen úgy kívánt szexuális vágyainak nagyobb nyomatékot adni, hogy azokat isteni kinyilatkoztatásoknak tüntette fel.

A kortársak visszaemlékezései Mohamed sajátos lelkiállapotáról megegyeznek azokkal a híradásokkal, amelyek a különféle népek csodatevőinek, sámájainak, prófétáinak egzaltált magatartásáról szólnak. Ezek az időnként jelentkező önkívületi állapotok sokkal inkább a "megszállott ember" sztereotíp magatartási jegyeinek, félig-meddig önszuggeszciónak tekinthetők, semmint idegbetegségnek, miként egyes vallástörténészek állítják.

A testi-lelki megrázkódtatások, a felismerés és cselekvés közepette nagy államférfi formálódott, aki új korszakot nyitott Arábia fejlődésében.

A kitaszított

Mohamed szónoklatai eleinte inkább vallásos, moralizáló, mintsem politikai reform jellegűek voltak, a társadalmi problémákat morális oldalról közelítette meg. Az önző mekkai gazdagokat, akik nem biztosították a szegények jogait, s nem tekintették testvéreiknek a nemzetségükön kívülieket, szörnyű végítélet eljövételével fenyegette. Élénk színekkel ecsetelte az Utolsó Ítéletet, felelevenítvén azoknak a népeknek rettenetes sorsát, amelyek korábban letértek az egyistenhit útjáról, és semmibe vették prófétáikat. Erősen ostorozta a törzsi erkölcs kegyetlen szokásait - a vérbosszút, a leánygyermek elpusztítását -, és elutasította a bálványok imádását.

Híveitől az Isten iránti feltétlen engedelmességet, cselekedeteikben a jámborságot s a tisztátalanságoktól való tartózkodást követelte. Kötelezővé tette számukra a zsidóknál és

keresztényeknél látott imádkozást és rituális tisztálkodást. Az új hitvallás követői elsősorban a szegényebb nemzetségekből kerültek ki, s rövidesen szervezett, vezetőjét elszántan követő, engedelmes gyülekezetté rendeződtek.

A muszlim közösség kialakulásával párhuzamosan Mohamed mind határozottabban hirdette az egyistenhitet, és sürgette a törzsi kultusz elvetését. Tevékenységét a mekkai kereskedőtársadalom vezető köreinek ellenállása kísérte, bár nem is annyira bálványait, mint inkább gazdasági előnyeiket féltették. Kereskedelmi bojkottot hirdettek a próféta nemzetsége ellen, s megtiltották házasságukat más nemzetségekkel. A nemzetségi társadalom legrégebbi és leghatékonyabb szankcióit alkalmazták ellenük: megszakítottak velük minden gazdasági és társadalmi kapcsolatot. Mohamedet a kiközösítés veszélye fenyegette, az életét kockáztatta volna, ha nemzetségénél marad. Mekkán kívül keresett tehát segítséget és szövetségest.

A békebíró

Mohamed 622-ben hagyta el Mekkát. Jathrib városában fogadták be és vették pártfogásukba a prófétát és híveit. Az emigráció időpontját Umár, a második Kalifa (634-664) rendeletével a muszlim időszámítás kezdetévé tették. Jathribot pedig ezentúl a "Próféta városa", azaz Medina elnevezéssel illeték. A város Mekkától négyszáz kilométerre északra egy vízben gazdag síkságon feküdt, termékeny, mezőgazdaságra, kertművelésre alkalmas földekkel. A város lakosságát alkotó arab és zsidó földműves törzsek számára a letelepedés nem hozott állandóságot. Népeségük növekedésével nem állt arányban a megművelhető terület, ezért szakadatlan háborúskodásban éltek egymással. Bár ez a város is a tömjénút mentén helyezkedett el, lakói az állandó belháborúk miatt nem kapcsolódtak be a tranzitkereskedelembé. A város lakói belső békéjük helyreállításához készek voltak egy kívülről jövő békebíró elfogadására, aki új elvek alapján nyugalmat teremt, s életüket konszolidálja.

Mohamed nemcsak a városon belüli viszályokat szüntette meg, hanem rendezte hívei és a medinai befogadók közötti viszonyt is. A medinai arab és zsidó törzsekkel kötött szerződés, a Medinai alkotmány teremtette meg előbb a muszlim közösség, majd a kialakuló iszlám birodalom alkotmányos kereteit. A szerződés révén létrehozott közösség alapvetően már vallási jellegű volt, az iszlámra még át nem tért arabokkal és zsidókkal mint szövetségesekkel számolt. Kezdetben Mohamed - a politikai és ideológiai együttélés reményében - jelentős engedményeket tett a zsidóknak, ezért a muszlim szertartásokba több zsidó elemet beépített (ima iránya Jeruzsálem felé, szombat vallási ünnepnap, ásurá böjt). Miután azonban kísérletei a zsidók megnyerésére nem jártak sikerrel, eszmeileg és fegyveresen is ellenük fordult.

A vallásalapító

Végeredményben a judaizmussal való eszmei küzdelem során alakította ki az iszlám vallás sajátosan arab magvát, az ún. Ábrahám-vallást. A bibliai Ábrahám próféta személyét az arabok ősatyjának tekintette, hangsúlyozva, hogy Ábrahám nem volt sem zsidó, sem a pogányok közül való, hanem ő volt az első muszlim, minthogy a zsidó és keresztény prófétáknál is régebben élt. Az ősatya személyét összekapcsolta Mekkával és a Kába szentélyével, őt tekintvén a város és a kegyhely megalapítójának. Az istentisztelet iránya Mekka, a heti vallási ünnepnap péntek lett, a zsidó ásurá böjt helyett pedig a holdév szerint váltakozó böjthónapot tartottak. Az iszlám tehát egyszerre ősi, hiszen Ábrahámgig nyúlt vissza, és új, mert az addigi tanításokat összefoglaló és

felülmúló, igazi hit Mohamed tanításai alapján.

Mohamed a medinai közösség megszervezésén, áttérítésén, szertartásainak kiépítésén túl a mozgalom győzelemre juttatása érdekében fegyveres harcot indított először a mekkaiak, majd a zsidók, s végül a félsziget még be nem hódolt törzsei ellen. A muszlimok az ellenség megtörése céljából a beduinok régi, bevált eszközhöz, a rablóportyázáshoz folyamodtak. Szervezett rablótámadásokat, ún. razziákat indítottak a mekkai karavánok ellen, kereskedelmük akadályozásával akarták őket behódolásra kényszeríteni. A rajtaütések alkalmazása egyszerre biztosította a muszlim közösség megélhetését és a nomád törzsek megnyerését. Mohamednek az iszlám győzelemre juttatásához, személyes hatalma megszilárdításához Arábiában szüksége volt a beduinok tömegeire. Az a felismerése, hogy a nomádokat csak a portyázások, a zsákmányszerzés nyújtotta anyagi érdekeltséggel lehet megszerezni és megtartani, elősegítette azok gyors ütemű áttérését.

Az államalapító

Az első jelentős összecsapás a mekkaiakkal 624-ben a muszlimok győzelmével végződött, s megerősítette az iszlám hitelét Medinában és az arab törzsek körében is. A mekkaiakkal folytatott háborúskodásnak a hudajbijai szerződés vetett véget: 628-ban tíz évre fegyverszünetet kötöttek. S a következő évben először zarándokolhattak a muszlimok a próféta vezetésével Mekkába, majd 630-ban különösebb ellenállás nélkül el is foglalták a várost. Mekka lakói az iszlám felvételével továbbra is élvezhették a közvetítő kereskedelemről származó anyagi előnyöket, Mohamed pedig a Kába tiszteletét, a zarándoklatot a Fekete Kőhöz, valamint a hagyományos ünnepi böjthónapot az iszlám Allah elrendelte szertartásának ismerte el.

A muszlim rablóportyáktól veszélyeztetett törzseknek nem sok választásuk maradt az iszlám és a "kard" között. Tömegesen küldték követeket a prófétához és vették fel az iszlámot. Hitének terjedését Mohamed radikális eszközökkel gyorsította. A hitetleneket 631-ben kitiltotta Mekkából, s elrendelte ellenük a "szent" háborút, a dzsihádot. A félsziget törzseinek csatlakozása nyomán létrejött az arab törzsek prófétával szövetséges föderációja. E teokratikus jellegű "államiság" legfőbb vezetője: törvényhozója, hadvezére, uralkodója haláláig Mohamed volt.

Új feszültségek forrását jelentette az, hogy a nomád törzsek az új szervezeti formában, a muszlim vallási közösségben változatlan gazdasági viszonyok között éltek. Viszont a félsziget iszlamizálódásával valamennyien az iszlám testvéri kötelékeihez tartoztak, s megszűntek a nemzeti társadalom viszonyai között oly természetes kölcsönös rablóháborúk lehetőségei. Az ellentmondás feloldásának lehetséges útját a próféta által szorgalmazott expanzió szervezett és rendszeres folytatása jelentette - immár a félszigeten kívül, a "termékeny félhold" területére. S ez egyaránt megfelelt a gazdasági tevékenységükben fenyegetett nomádok és a külső piacokat kereső kereskedők érdekeinek. A szervezett rablóháborúk és az azokból kisarjadó hódítások teremtették meg az új birodalom sajátos gazdasági alapzatát.

Mekka elfoglalása után alig egy évvel a muszlim hadak megindultak a Bizánci Birodalom határai felé. A próféta azonban a nagy hódításokat már nem érthette meg. Néhány napos betegség után 632. június 8-án elhunyt. Ami ezután következett, az már a győzelmesen előrenyomuló világvallás és az alig egy évszázad alatt létrejövő világbirodalom története.

